
Danuta Zawadzka | danuta.zawadzka@tu.koszalin.pl

Politechnika Koszalińska, Wydział Nauk Ekonomicznych, Katedra Finansów

Agnieszka Strzelecka | agnieszka.strzelecka@tu.koszalin.pl

Politechnika Koszalińska, Wydział Nauk Ekonomicznych, Katedra Finansów

Strategie zarządzania kapitałem obrotowym netto w przedsiębiorstwach rolniczych w Polsce i w Unii Europejskiej

Strategies of Net Working Capital Managing in Agricultural Enterprises in Poland and in the European Union

Abstract: The aim of the research is to identify the management strategy of net working capital in agricultural enterprises in Poland against the background of investment decisions and financial decisions taken by the average agricultural enterprise in the European Union (EU). The study puts forward the thesis that the specificity of financing agriculture in Poland, as in the EU, means that enterprises from this sector implement a conservative strategy of managing net working capital. The research covered individual commodity farms that directed the manufactured products to the market for sale, hence it was considered that they could be treated as enterprises. The key sources of information were statistical data of the Farm Accountancy Data Network (FADN) in the EU. The analysis took into account the years 2010–2016. The spatial scope of the study covered the area of the EU, with particular emphasis on Poland. The research proved the thesis put forward.

Key words: net working capital, agricultural enterprises, strategy

Wprowadzenie

Przedsiębiorstwa rolnicze charakteryzują się określonym potencjałem produkcyjnym (ziemia, praca i kapitał), który stanowi zbiór zasobów determinujących ich decyzje inwestycyjne i finansowe. Dotyczą one kształtowania poziomu i struktury majątku, w tym

aktywów bieżących, a także wyboru źródeł finansowania prowadzonej działalności. Decyzje te związane są z przyjętą strategią zarządzania kapitałem obrotowym netto (KON), której realizacja wpływa m.in. na bezpieczeństwo finansowe danej jednostki. Celem artykułu jest identyfikacja strategii zarządzania kapitałem obrotowym netto w przedsiębiorstwach rolniczych w Polsce na tle decyzji inwestycyjnych i finansowych podejmowanych przez przeciętne¹ przedsiębiorstwo rolnicze w Unii Europejskiej (UE). Dane wykorzystane w opracowaniu są średnimi ważonymi dla określonej grupy gospodarstw, co umożliwia odniesienie wyników nie tylko do grupy podmiotów analizowanych, ale także do wszystkich gospodarstw, spośród których wyodrębniona została reprezentacja [Goraj, Mańko 2009, s. 197; Floriańczyk, Osuch, Płonka 2016, s. 46]. Uzyskane informacje odnoszą się zatem do przeciętnego, typowego przedsiębiorstwa rolniczego w UE. W badaniu przyjęto następującą hipotezę badawczą: *Specyfika finansowania rolnictwa w Polsce, podobnie jak w UE, powoduje, że przedsiębiorstwa z tego sektora realizują konserwatywną strategię zarządzania kapitałem obrotowym netto*. Założony w pracy cel zrealizowano za pomocą takich metod badawczych, jak: analiza piśmiennictwa, analiza danych empirycznych (zastosowano tu metodę opisową i porównawczą, a wyniki analiz przedstawiono w formie tabelarycznej) oraz metody statystyczne (średnia, wskaźniki struktury, wskaźniki dynamiki). Do analiz wykorzystano dane statystyczne gromadzone w ramach europejskiego Systemu Zbierania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych – FADN (Farm Accountancy Data Network). Badanie, którego wyniki przedstawiono w artykule, obejmowało trzy zasadnicze etapy. W pierwszej kolejności określono zmiany w poziomie i strukturze aktywów przedsiębiorstw rolniczych, ze szczególnym uwzględnieniem obrotowych składników majątku. W kolejnym etapie prowadzonych analiz określono zmiany w poziomie i strukturze źródeł kapitału podmiotów objętych badaniem, ze szczególnym uwzględnieniem kapitału obcego. Ostatni etap obejmował swym zakresem ustalenie poziomu kapitału obrotowego netto w badanej grupie przedsiębiorstw rolniczych. Obliczono również zmiany w poziomie tego wskaźnika zachodzące w latach 2010–2016, a także zidentyfikowano strategie zarządzania kapitałem obrotowym netto w przedsiębiorstwach rolniczych w UE i w Polsce.

¹ Dane wykorzystane w opracowaniu (szerzej na ten temat w części: Źródła danych i metodyka badań) są średnimi ważonymi dla określonej grupy gospodarstw, co umożliwia odniesienie wyników nie tylko do grupy podmiotów analizowanych, ale także do wszystkich gospodarstw, spośród których wyodrębniona została reprezentacja [Goraj, Mańko 2009, s. 197; Floriańczyk i in. 2016, s. 46]. Uzyskane informacje odnoszą się zatem do przeciętnego, typowego przedsiębiorstwa rolniczego w UE.

Decyzje inwestycyjne i decyzje finansowe przedsiębiorstw rolniczych a strategie zarządzania kapitałem obrotowym netto

W literaturze istnieją dwa podejścia do definiowania kapitału obrotowego netto: majątkowe i kapitałowe. Zgodnie z pierwszym, stanowi on tę część aktywów obrotowych, która finansowana jest kapitałami innymi niż krótkoterminowe. W ujęciu finansowym natomiast jest to ta część kapitału stałego, która pozostaje do dyspozycji w przedsiębiorstwie po wykorzystaniu go na finansowanie aktywów trwałych. Porównując te definicje, zauważa się, że kapitał stały netto może przyjmować różną wartość: dodatnią, ujemną i równą zero. Wyznacza ona podejście do zarządzania w obszarze struktury kapitałowo-majątkowej przedsiębiorstw, w tym także przedsiębiorstw rolniczych. Dodatni kapitał obrotowy netto wyraża konserwatywną strategię zarządzania, ujemny – agresywną, a równy zero – umiarkowaną. Każda z nich powoduje określone konsekwencje. Finansowanie aktywów trwałych krótkoterminowymi źródłami kapitału (ujemny kapitał obrotowy netto) może powodować skutki w postaci problemów z płynnością finansową, jednak z drugiej strony, ujmując koszt wykorzystanych źródeł kapitału, może przyczynić się do zwiększenia rentowności przedsiębiorstwa. Niektórzy autorzy podkreślają, że ujemny kapitał obrotowy netto jest negatywnym zjawiskiem, a rolnicy, którzy nie sporządzają planów finansowych oraz wykorzystują głównie kapitał własny, w istocie nie zarządzają kapitałem obrotowym w gospodarstwie rolnym, które można uznać za mikroprzedsiębiorstwo [Bereźnicka 2015, ss. 5–6]. Jest to stanowisko dość dyskusyjne, gdyż brak finansowania kapitałem obcym, to także efekt podjętej decyzji, wynikającej z uwarunkowań funkcjonowania. Specyfika branż powoduje zróżnicowanie w zakresie struktury kapitałowo-majątkowej, a co za tym idzie określone podejście do kształtowania strategii zarządzania kapitałem obrotowym netto [Stefański 2014, s. 189]. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że w rolnictwie mamy do czynienia z niewielką zdolnością do kreacji kapitału własnego, a także, z uwagi na wysokie ryzyko produkcji, występują w tym obszarze ograniczenia w dostępie do zewnętrznych źródeł finansowania [Ryś-Jurek 2011, s. 332]. Stąd, jeśli chodzi o zarządzanie kapitałem obrotowym netto, dominuje podejście konserwatywne. Decyzje finansowe i decyzje inwestycyjne podejmowane w odniesieniu do kapitału obrotowego netto są ważne z punktu widzenia zapewnienia bezpieczeństwa finansowego, ciągłości produkcji, ograniczenia ryzyka, a także stworzenia warunków do efektywnej działalności przedsiębiorstwa i jego rozwoju [Comporek 2017, s. 73; Szafraniec-Siluta 2014, ss. 405–407]. Tak jest również w przypadku gospodarstw rolnych. Badania naukowe dotyczące zarządzania kapitałem obrotowym netto koncentrują się głównie na związkach

z płynnością finansową i rentownością [Husain, Alnefaee 2016; Almazari 2014; Jahfer 2015; Deloof 2003; Raheman, Nasr 2007; Konieczna 2008; Wasilewski, Zabolotny 2009; Vučković, Veselinović, Drobnjaković 2017].

Źródła danych i metodyka badań

Dla realizacji wyznaczonego celu przyjęto zakres badań: podmiotowy, czasowy oraz przestrzenny. Badaniem objęto indywidualne towarowe gospodarstwa rolne, które prowadziły rachunkowość rolną w ramach europejskiego Systemu Zbierania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych (FADN). W analizie uwzględniono lata 2010–2016. Zakres przestrzenny badania obejmował obszar UE, ze szczególnym uwzględnieniem Polski.

W pracy przyjęto definicję przedsiębiorstwa rolniczego zaproponowaną przez W. Ziętare, zgodnie z którą oznacza ono jednostkę gospodarczą wyodrębnioną pod względem organizacyjnym, ekonomicznym oraz prawnym, dysponującą czynnikami produkcji (ziemią, pracą i kapitałem), która wytwarza produkty i usługi rolnicze w celu ich sprzedaży [Ziętara 2009, s. 269, 2014, s. 376]. Ponieważ podmiotem badania były towarowe indywidualne gospodarstwa rolne, czyli podmioty prowadzące działalność rolniczą przede wszystkim na sprzedaż, można określić je jako **przedsiębiorstwa rolnicze**.

Kapitał obrotowy netto obliczono, wykorzystując podejście majątkowe, zgodnie z którym jest to różnica pomiędzy aktywami bieżącymi a zobowiązaniami bieżącymi.

Dostępne dane umożliwiły uwzględnienie w analizie kategorii odnoszących się do aktywów bieżących, a są nimi:

- a) stado obrotowe (zwierzęta produkcyjne, z wyjątkiem zwierząt stanowiących stado podstawowe);
- b) zapasy produktów rolniczych – wartość produktów pochodzenia roślinnego i zwierzęcego – bez plantacji nieowocujących (w tym wartość produkcji roślinnej w toku);
- c) pozostałe aktywa obrotowe, które obejmują m.in. udziały gospodarstwa rolnego w jednostkach rolniczych, należności krótkoterminowe oraz gotówkę w kasie i na rachunkach bankowych [Floriańczyk, Osuch, Płonka 2016, ss. 30–31].

Wszystkie dane zaprezentowane w opracowaniu są wartościami przeciętnymi dla rozpatrywanych grup przedsiębiorstw rolniczych.

Charakterystyka badanej populacji

W tabeli przedstawiono wybrane dane dotyczące przedsiębiorstw rolniczych w UE oraz w Polsce (zob. tabela 1).

Tabela 1. Charakterystyka przedsiębiorstw rolniczych uwzględnionych w badaniu w latach 2010–2016

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Unia Europejska							
Wielkość ekonomiczna (tys. EUR)	58,10	58,40	63,90	63,80	65,30	67,70	68,50
Powierzchnia UR (ha)	32,45	32,52	32,98	33,13	33,87	34,05	34,33
Produkcja ogółem (EUR)	62 081	67 236	70 287	69 476	70 915	71 979	72 025
Nakłady pracy ogółem (AWU)	1,58	1,58	1,55	1,53	1,52	1,53	1,52
Dochód netto (EUR)	18 130	19 138	19 401	17 677	17 761	17 425	18 349
Polska							
Wielkość ekonomiczna (tys. EUR)	23,80	23,70	27,60	27,70	28,20	28,10	28,10
Powierzchnia UR (ha)	18,48	18,63	18,67	18,81	18,40	18,46	18,78
Produkcja ogółem (EUR)	26 274	29 364	30 270	30 203	29 122	28 198	26 246
Nakłady pracy ogółem (AWU)	1,68	1,72	1,72	1,70	1,67	1,64	1,63
Dochód netto (EUR)	9 985	10 887	10 873	9 867	8 706	7 808	7 723

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych europejskiego FADN.

Zarówno potencjał produkcyjny (z wyjątkiem nakładów pracy), jak też osiągnięte wyniki produkcyjno-ekonomiczne, były niższe w przedsiębiorstwach rolniczych w Polsce od tych, którymi charakteryzowały się podmioty z UE. Przeciętna wielkość ekonomiczna przedsiębiorstw rolniczych w Polsce w latach 2010–2016 wyniosła 26,74 tys. euro Standardowej Produkcji² (SO). Dla porównania, średnia wielkość ekonomiczna w UE była ponad 2 razy wyższa i wyniosła 63,67 tys. euro SO. Zaobserwowano ponadto, że areał ziemi wykorzystywanej w procesie produkcji przez przedsiębiorstwa rolnicze w Polsce to przeciętnie 18,6 ha. Podmioty z sektora rolnego w UE dysponowały większą powierzchnią użytków rolnych, było to przeciętnie 33,33 ha. W obu analizowanych grupach przedsiębiorstw przeciętny roczny nakład pracy nie przekraczał 2 osób, przy

² Standardowa Produkcja – SO (ang. *Standard Output*) to średnia wartość produkcji określonej działalności rolniczej (roślinnej lub zwierzęcej), która została uzyskana w ciągu 1 roku z 1 ha lub od 1 zwierzęcia, w przeciętnych dla danego regionu statystycznego warunkach produkcyjnych. Przy obliczaniu tego parametru uwzględnia się wartości średnie z 5 lat [Goraj, Olewnik 2011, s. 17].

czym w przypadku podmiotów z Polski wartość tego wskaźnika była wyższa i wyniosła średnio 1,68 AWU³ rocznie (przeciętna wartość dla jednostek z UE wyniosła 1,54 AWU). Wykorzystując dostępne zasoby ziemi, pracy i kapitału, przedsiębiorstwa rolnicze w UE, w okresie objętym analizą, wytwarzały produkty roślinne i zwierzęce o przeciętnej rocznej wartości 69,14 tys. euro. Z kolei dla podmiotów prowadzących działalność rolniczą w Polsce, przeciętna roczna wartość produkcji była prawie 2,5 razy niższa (28,52 tys. euro). Ponadto przedsiębiorstwa rolnicze w Polsce cechowały się niemal 2 razy niższym poziomem dochodu netto⁴ (średnio rocznie 9,41 tys. euro), od tego, który odnotowano dla przeciętnego przedsiębiorstwa prowadzącego działalność rolniczą na terenie UE.

Wyniki badań

W pierwszej kolejności, zgodnie z przyjętą metodyką badania, ustalono zmiany w poziomie i strukturze aktywów przedsiębiorstw rolniczych, ze szczególnym uwzględnieniem obrotowych składników majątku (zob. tabela 2).

Tabela 2. Wartość, struktura i dynamika aktywów badanych przedsiębiorstw rolniczych, ze szczególnym uwzględnieniem aktywów obrotowych

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Wartość aktywów (w EUR)							
Unia Europejska							
Aktywa ogółem	3 02 257	3 13 219	3 13 697	3 18 877	3 26 988	3 38 050	3 42 417
Aktywa trwałe	2 44 803	2 47 944	2 51 185	2 54 772	2 60 401	2 67 801	2 68 822
Aktywa obrotowe, w tym:	57 454	65 275	62 512	64 105	66 587	70 248	73 595
stado obrotowe,	7 681	8 043	8 244	8 297	8 345	8 500	8 732
zapasy produktów rolniczych,	8 106	8 662	8 914	8 488	8 522	8 859	8 572
pozostałe aktywa obrotowe	41 667	48 570	45 353	47 321	49 719	52 889	56 290
Polska							
Aktywa ogółem	1 46 012	1 49 935	1 53 889	1 64 908	1 68 235	1 69 943	1 66 987
Aktywa trwałe	1 29 427	1 31 548	1 34 777	1 45 521	1 51 017	1 52 596	1 49 173

³ AWU (ang. *Annual Work Unit*) – jednostka przeliczeniowa pracy, ekwiwalent 2 120 godzin pracy na rok [Floriańczyk, Osuch, Płonka 2016, ss. 4, 7].

⁴ Jako miarę dochodu netto przedsiębiorstwa rolniczego przyjęto dochód z rodzinnego gospodarstwa rolno-gospodarczego, który stanowi nadwyżkę ekonomiczną pozostającą rolnikowi na opłacenie zaangażowanych w działalność operacyjną gospodarstwa czynników wytwórczych (ziemi, pracy oraz kapitału), stanowiących jego własność [Goraj, Olewnik 2011, s. 64].

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Aktywa obrotowe, w tym:	16 586	18 388	19 112	19 388	17 217	17 348	17 814
stado obrotowe,	3 126	3 678	3 485	3 649	3 652	3 776	3 868
zapasy produktów rolniczych,	6 171	6 964	7 429	7 197	6 414	6 022	5 658
pozostałe aktywa obrotowe	7 289	7 746	8 198	8 542	7 151	7 550	8 287
Struktura aktywów* (w %)							
Unia Europejska							
Aktywa ogółem	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Aktywa trwałe	80,99	79,16	80,07	79,90	79,64	79,22	78,51
Aktywa obrotowe, w tym:	19,01	20,84	19,93	20,10	20,36	20,78	21,49
stado obrotowe,	13,37	12,32	13,19	12,94	12,53	12,10	11,86
zapasy produktów rolniczych,	14,11	13,27	14,26	13,24	12,80	12,61	11,65
pozostałe aktywa obrotowe	72,52	74,41	72,55	73,82	74,67	75,29	76,49
Polska							
Aktywa ogółem	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Aktywa trwałe	88,64	87,74	87,58	88,24	89,77	89,79	89,33
Aktywa obrotowe, w tym:	11,36	12,26	12,42	11,76	10,23	10,21	10,67
stado obrotowe,	18,85	20,00	18,23	18,82	21,21	21,77	21,71
zapasy produktów rolniczych,	37,21	37,87	38,87	37,12	37,25	34,71	31,76
pozostałe aktywa obrotowe	43,95	42,13	42,89	44,06	41,53	43,52	46,53
Dynamika aktywów – rok poprzedni = 100 (w %)							
Unia Europejska							
Aktywa ogółem	–	103,63	100,15	101,65	102,54	103,38	101,29
Aktywa trwałe	–	101,28	101,31	101,43	102,21	102,84	100,38
Aktywa obrotowe, w tym:	–	113,61	95,77	102,55	103,87	105,50	104,76
stado obrotowe,	–	104,71	102,50	100,64	100,58	101,86	102,73
zapasy produktów rolniczych,	–	106,86	102,91	95,22	100,40	103,95	96,76
pozostałe aktywa obrotowe	–	116,57	93,38	104,34	105,07	106,38	106,43
Polska							
Aktywa ogółem	–	102,69	102,64	107,16	102,02	101,02	98,26
Aktywa trwałe	–	101,64	102,45	107,97	103,78	101,05	97,76
Aktywa obrotowe, w tym:	–	110,86	103,94	101,44	88,80	100,76	102,69
stado obrotowe,	–	117,66	94,75	104,71	100,08	103,40	102,44

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
zapasy produktów rolniczych,	–	112,85	106,68	96,88	89,12	93,89	93,96
pozostałe aktywa obrotowe	–	106,27	105,84	104,20	83,72	105,58	109,76

* Wskaźniki udziału poszczególnych składników aktywów obrotowych obliczono w odniesieniu do wartości majątku obrotowego ogółem (struktura wewnętrzna aktywów obrotowych).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych europejskiego FADN.

W latach 2010–2016 przeciętna wartość majątku, którym dysponowały przedsiębiorstwa rolnicze w UE, była ponad 2 razy wyższa, od tej, którą charakteryzowały się podmioty z sektora rolnego w Polsce. Przeciętne przedsiębiorstwo rolnicze w UE z roku na rok zwiększało wartość posiadanych aktywów, średnio o 2,11% rocznie. Podobną tendencję odnotowano w przypadku jednostek prowadzących działalność rolniczą w Polsce – do 2015 r. następował wzrost majątku ogółem (średnio o 3,1% rocznie), przy czym w ostatnim roku ze wszystkich lat objętych analizą zauważono redukcję omawianej kategorii o 2,24%. Istotne różnice odnotowano w wartości majątku obrotowego przeciętnego przedsiębiorstwa rolniczego w UE i w Polsce. W pierwszym przypadku składniki aktywów, które wykorzystywane są zazwyczaj w ciągu jednego cyklu produkcyjnego, wyniosły przeciętnie 65,68 tys. euro rocznie. Dla przedsiębiorstw rolniczych z Polski, wartość ta była ponad 3,5 razy niższa i wyniosła średnio 17,98 tys. euro. W obu rozpatrywanych grupach przedsiębiorstw w strukturze majątku dominujące znaczenie miały aktywa trwałe. Stanowiły one przeciętnie 79,42% kapitału rzeczowego podmiotów z UE. W grupie przedsiębiorstw rolniczych z Polski wartość tego wskaźnika była wyższa i wyniosła średnio 88,74%. Specyfika działalności jednostek z sektora rolnego wymaga posiadania środków trwałych niezbędnych do realizacji procesu produkcji. Ponadto, duże znaczenie w procesie decyzyjnym mają tzw. czynniki behawioralne [Zawadzka, Strzelecka, Szafraniec-Siluta 2013, s. 386]. Dla zarządzających przedsiębiorstwami rolniczymi w Polsce, większe znaczenie ma posiadanie majątku o dużej wartości, niż efektywne wykorzystanie jego składników [Goraj, Mańko 2009, s. 119]. Jednak duży udział aktywów trwałych skutkuje znacznym unieruchomieniem majątku przedsiębiorstw rolniczych oraz ich niską elastycznością w przypadku, gdyby konieczna okazała się zmiana profilu działalności [Strzelecka 2012, s. 238].

Z punktu widzenia zarządzania kapitałem obrotowym netto, istotne znaczenie mają: poziom i struktura obrotowych składników majątku. W przypadku przedsiębiorstw rolniczych, charakterystyczne są długie cykle produkcyjne, a ich efekty w dużym stopniu determinują czynniki przyrodnicze. W celu zapewnienia ciągłości produkcji w przedsiębiorstwie rolniczym, konieczne jest utrzymywanie relatywnie wysokiego poziomu zapasów [Zawadzka, Strzelecka, Szafraniec-Siluta 2013, s. 386]. Wyniki badań uzyskane w tym zakresie wskazują,

że przeciętny roczny udział zapasów w strukturze aktywów bieżących podmiotów z Polski wyniósł 36,27%, podczas gdy poziom tego wskaźnika odnotowany dla przedsiębiorstw rolniczych w UE był niemal 3 razy niższy i wyniósł 12,97%. W obu grupach przedsiębiorstw rolniczych, uwzględnionych w analizie, podstawowe znaczenie w strukturze aktywów obrotowych miały pozostałe aktywa obrotowe, w których ujmowane są m.in. należności krótkoterminowe oraz gotówka. Przy czym, w okresie objętym analizą, udział omawianej kategorii aktywów w strukturze majątku obrotowego jednostek w Polsce wyniósł przeciętnie 43,44%, natomiast dla jednostek z UE, wskaźnik ten wyniósł przeciętnie 74,54%. Uzyskane wyniki dowodzą, że przedsiębiorstwa rolnicze w UE utrzymują relatywnie wyższy udział aktywów o najwyższym stopniu płynności, niż podmioty z sektora rolnego, które zostały poddane analizie w Polsce.

Kolejny etap badań obejmował swym zakresem ustalenie zmian w poziomie i strukturze kapitału przedsiębiorstw rolniczych w UE i w Polsce (zob. tabela 3).

Tabela 3. Poziom, struktura i dynamika kapitału badanych przedsiębiorstw rolniczych, ze szczególnym uwzględnieniem kapitału obcego

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Poziom kapitału (EUR)							
Unia Europejska							
Kapitał ogółem	3 02 257	3 13 219	3 13 697	3 18 877	3 26 988	3 38 050	3 42 417
Kapitał własny	2 56 786	2 65 911	2 65 851	2 70 897	2 75 885	2 83 524	2 87 592
Zobowiązania ogółem, w tym:	45 471	47 308	47 846	47 980	51 103	54 526	54 825
zobowiązania długoterminowe,	35 428	37 360	36 997	37 092	39 204	41 670	42 342
zobowiązania krótkoterminowe	10 042	9 947	10 849	10 887	11 899	12 856	12 483
Polska							
Kapitał ogółem	1 46 012	1 49 935	1 53 889	1 64 908	1 68 235	1 69 943	1 66 987
Kapitał własny	1 36 989	1 40 891	1 44 035	1 54 991	1 58 613	1 60 198	1 57 834
Zobowiązania ogółem, w tym:	9 023	9 044	9 854	9 917	9 622	9 745	9 153
zobowiązania długoterminowe,	6 336	6 299	7 291	7 368	7 167	7 202	6 779
zobowiązania krótkoterminowe	2 686	2 744	2 564	2 549	2 455	2 543	2 374
Struktura źródeł kapitału* (w %)							
Unia Europejska							
Kapitał ogółem	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Kapitał własny	84,96	84,90	84,75	84,95	84,37	83,87	83,99
Zobowiązania ogółem, w tym:	15,04	15,10	15,25	15,05	15,63	16,13	16,01

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
zobowiązania długoterminowe,	77,91	78,97	77,33	77,31	76,72	76,42	77,23
zobowiązania krótkoterminowe	22,08	21,03	22,67	22,69	23,28	23,58	22,77
Polska							
Kapitał ogółem	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Kapitał własny	93,82	93,97	93,60	93,99	94,28	94,27	94,52
Zobowiązania ogółem, w tym:	6,18	6,03	6,40	6,01	5,72	5,73	5,48
zobowiązania długoterminowe,	70,22	69,65	73,99	74,30	74,49	73,90	74,06
zobowiązania krótkoterminowe	29,77	30,34	26,02	25,70	25,51	26,10	25,94
Dynamika źródeł kapitału – rok poprzedni = 100 (w %)							
Unia Europejska							
Kapitał ogółem	–	103,63	100,15	101,65	102,54	103,38	101,29
Kapitał własny	–	103,55	99,98	101,90	101,84	102,77	101,43
Zobowiązania ogółem, w tym:	–	104,04	101,14	100,28	106,51	106,70	100,55
zobowiązania długoterminowe,	–	105,45	99,03	100,26	105,69	106,29	101,61
zobowiązania krótkoterminowe	–	99,05	109,07	100,35	109,30	108,04	97,10
Polska							
Kapitał ogółem	–	102,69	102,64	107,16	102,02	101,02	98,26
Kapitał własny	–	102,85	102,23	107,61	102,34	101,00	98,52
Zobowiązania ogółem, w tym:	–	100,23	108,96	100,64	97,03	101,28	93,93
zobowiązania długoterminowe,	–	99,42	115,75	101,06	97,27	100,49	94,13
zobowiązania krótkoterminowe	–	102,16	93,44	99,41	96,31	103,58	93,35

* Wskaźnik udziału zobowiązań długo- i krótkoterminowych obliczono w odniesieniu do poziomu zobowiązań ogółem (struktura wewnętrzna kapitału obcego).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych europejskiego FADN.

W całym analizowanym okresie podstawowym źródłem kapitału przedsiębiorstw rolniczych w UE i w Polsce był kapitał własny. Taka struktura źródeł kapitału jest charakterystyczna dla przedsiębiorstw z sektora rolnego i wynika z ograniczeń w dostępie do kapitału obcego tej grupy podmiotów [Posey, Reichert 2011, ss. 45–59; Zawadzka 2013, ss. 331–339; Mukasa, Simpasa, Salami 2017]. Z drugiej strony, jest to konsekwencją awersji rolników do zadłużania się [Zawadzka, Strzelecka 2014, ss. 365–376; Gałęcka-Pyra 2016, ss. 89–94; Mądra-Sawicka 2017, ss. 121–134]. Uwagę zwraca znikome znaczenie zewnętrznych źródeł kapitału, co widoczne jest szczególnie w przypadku przedsiębiorstw rolniczych w Polsce. Średnie

roczne zaangażowanie kapitału obcego w finansowanie majątku tych podmiotów wyniosło niespełna 6,00% kapitału ogółem. Dla porównania, udział omawianej kategorii w strukturze źródeł kapitału przedsiębiorstw rolniczych w UE wyniósł przeciętnie 15,46%. Ponadto, za-uważa się, że w strukturze kapitału obcego obu grup przedsiębiorstw dominujące znaczenie miały zobowiązania długoterminowe. Przedsiębiorstwa rolnicze w niewielkim stopniu wykorzystują krótkoterminowy kapitał obcy do finansowania prowadzonej działalności.

W tabeli przedstawiono wyniki dotyczące poziomu kapitału obrotowego netto w przedsiębiorstwach rolniczych w UE i w Polsce (zob. tabela 4).

Tabela 4. Poziom i dynamika kapitału obrotowego netto badanych przedsiębiorstw rolniczych

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Poziom KON (w EUR)							
Unia Europejska	47 412	55 328	51 663	53 218	54 688	57 392	61 112
Polska	13 900	15 644	16 548	16 839	14 762	14 805	15 440
Dynamika KON – rok poprzedni = 100 (w %)							
Unia Europejska	–	116,70	93,38	103,01	102,76	104,94	106,48
Polska	–	112,55	105,78	101,76	87,67	100,29	104,29

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych europejskiego FADN.

Zarówno przedsiębiorstwa rolnicze w UE, jak też podmioty prowadzące produkcję rolniczą w Polsce realizowały konserwatywną strategię zarządzania kapitałem obrotowym netto, o czym świadczy dodatni poziom tego wskaźnika (zob. tabela 4). Należy jednocześnie zwrócić uwagę na różnice w poziomie kapitału obrotowego netto odnotowane dla poszczególnych grup przedsiębiorstw. Dla podmiotów prowadzących działalność rolniczą w UE, przeciętny poziom kapitału obrotowego netto w latach 2010–2016 wyniósł 54,40 tys. euro. Natomiast średni poziom wskaźnika odnotowany dla jednostek z sektora rolnego w Polsce był ponad 3,5 razy niższy (15,42 tys. euro). Zaobserwowano także, że w przypadku przedsiębiorstw rolniczych w UE tempo wzrostu kapitału obrotowego netto (z wyjątkiem 2012 r.) było wyższe, niż w grupie podmiotów z Polski. Konserwatywna strategia zarządzania kapitałem obrotowym netto wskazuje, że przedsiębiorstwa rolnicze w Polsce i w UE dążą do zachowania bezpieczeństwa finansowego.

Wnioski

Podstawowym celem badań była identyfikacja strategii zarządzania kapitałem obrotowym netto w przedsiębiorstwach rolniczych w Polsce na tle decyzji inwestycyjnych i finansowych podejmowanych przez przeciętne przedsiębiorstwo rolnicze w UE. Zakres

czasowy przyjęty do analiz obejmował lata 2010–2016. Przeprowadzone badanie umożliwiło sformułowanie następujących wniosków:

1. Przedsiębiorstwa rolnicze, zarówno w Polsce, jak i w UE, cechują się wysokim udziałem aktywów trwałych w strukturze majątku, co związane jest ze specyfiką prowadzonej działalności rolniczej.
2. W strukturze aktywów bieżących obu grup przedsiębiorstw uwzględnionych w badaniu, przeważają składniki charakteryzujące się wyższym stopniem płynności.
3. Przedsiębiorstwa rolnicze w Polsce i w UE w niewielkim stopniu angażują obce źródła kapitału, a wykorzystanie krótkoterminowych źródeł zewnętrznych jest znikome.
4. W okresie objętym analizą obie grupy przedsiębiorstw utrzymywały dodatni poziom kapitału obrotowego netto.

Uzyskane wyniki potwierdzają sformułowaną hipotezę badawczą i pozwalają stwierdzić, że specyfika finansowania rolnictwa w Polsce, podobnie jak w UE, powoduje, że przedsiębiorstwa z tego sektora realizują konserwatywną strategię zarządzania kapitałem obrotowym netto.

Bibliografia

Almazari A.A. (2014), *The Relationship between Working Capital Management and Profitability: Evidence from Saudi Cement Companies*, „British Journal of Economics, Management & Trade”, vol. 4, no. 1.

Bereźnicka J. (2015), *Rola kapitału obrotowego w kształtowaniu sytuacji finansowej rodziny rolniczej w polskich gospodarstwach rodzinnych*, „Polityki Europejskie, Finanse i Marketing”, nr 13.

Comperek M. (2017), *Kapitał obrotowy netto jako determinanta operacyjnego bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 484.

Deloof M. (2003), *Does Working Capital Management Affect Profitability of Belgium Firms*, „Journal of Business Finance and Accounting”, vol. 30, no. 3/4.

Floriańczyk Z., Osuch D., Płonka R. (2016), *Wyniki Standardowe 2015 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN, cz. 1, Wyniki Standardowe, IERIGŻ-PIB, Warszawa*.

Gałecka A., Pyra M. (2016), *Zadłużenie gospodarstw rolniczych w Polsce w latach 2010–2013*, „Roczniki Naukowe SERiA”, t. 18, z. 2.

Goraj L., Mańko S. (2009), *Rachunkowość i analiza ekonomiczna w indywidualnym gospodarstwie rolnym*, Difin, Warszawa.

Goraj L., Olewnik E. (2011), *FADN i Polski FADN*, IERiGŻ-PIB, Warszawa.

Husain S., Alnefae S. (2016), *The Effects of Working Capital Management on Profitability of Firm: Evidence from Agriculture and Food Industry of Kingdom of Saudi Arabia*, „Journal of Emerging Issues in Economics, Finance and Banking (JEIEFB)”, vol. 5, no. 1.

Jahfer A. (2015), *Effect of Working Capital Management on Firm Profitability: Empirical Evidence from Sri Lanka*, „International Journal of Managerial and Financial Accounting”, vol. 7, no. 1.

Konieczna I. (2008), *Wpływ strategii zarządzania kapitałem obrotowym na sytuację finansową przedsiębiorstw*, „Problemy Zarządzania”, nr 3.

Mądra-Sawicka M. (2017), *Finansowanie wewnętrzne małych przedsiębiorstw przetwórstwa spożywczego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia”, nr 4(88).

Mukasa A.N., Simpasa A.M., Salami A.O. (2017), *Credit Constraints and Farm Productivity: Micro-Level Evidence from Smallholder Farmers in Ethiopia*, „Working Paper Series”, no. 247.

Posey R., Reichert A. (2011), *A Comparison of Non-Price Terms of Lending for Small Business and Farm Loans*, „The International Journal of Business and Finance Research”, no. 2.

Raheman A., Nasr M. (2007), *Working Capital Management and Profitability – Case of Pakistan Firms*, „International Review of Business Research Paper”, vol. 3, no. 1.

Ryś-Jurek R. (2011), *Strategie zarządzania kapitałem obrotowym netto w europejskim rolnictwie na podstawie bazy FADN w 2007 roku*, „Roczniki Naukowe SERiA”, t. 13, z. 1.

Stefański A. (2014), *Strategie zarządzania kapitałem obrotowym netto w firmach rodzinnych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Usług”, nr 111.

Strzelecka A. (2012), *Struktura finansowania majątku mikroprzedsiębiorstw rolniczych w Polsce*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Usług”, nr 80.

Szafraniec-Siluta E. (2014), *Bezpieczeństwo finansowe przedsiębiorstw rolniczych Pomorza Środkowego* [w:] D. Zawadzka, J. Sobiech (red.), *Wzrost i alokacja aktywów finansowych i rzeczowych rolników (przedsiębiorstw rolniczych i gospodarstw domowych) Pomorza Środkowego*, Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, Koszalin.

Vučković B., Veselinović B., Drobnjaković M. (2017), *Financing of Permanent Working Capital in Agriculture*, „Economics of Agriculture”, no. 3.

Wasilewski M., Zabolotny S. (2009), *Sytuacja finansowa przedsiębiorstw o odmiennych strategiach zarządzania kapitałem obrotowym*, „Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie. Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej”, nr 78.

Zawadzka D. (2013), *Kredyt w decyzjach finansowych przedsiębiorstw rolniczych w Polsce (ze szczególnym uwzględnieniem podmiotów z regionu Pomorza Środkowego)*, „Zarządzanie i Finanse”, nr 2(2).

Zawadzka D., Strzelecka A. (2014), *Struktura terminowa zobowiązań przedsiębiorstw rolniczych z tytułu kredytu bankowego – ujęcie porównawcze*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 326.

Zawadzka D., Strzelecka A., Szafraniec-Siluta E. (2013), *Majątek i źródła finansowania przedsiębiorstw rolniczych w Polsce w latach 2006–2011 – ujęcie porównawcze*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia”, nr 59.

Ziętara W. (2009), *Miary wielkości gospodarstw i przedsiębiorstw rolniczych*, „Roczniki Nauk Rolniczych, SERIA G”, t. 96, z. 4.

Ziętara W. (2014), *Pozycja konkurencyjna polskich gospodarstw rolnych na tle gospodarstw wybranych krajów europejskich*, „Problemy Drobnych Gospodarstw Rolnych”, nr 4.